

means of artistic pedagogics is an obligatory component of the teacher's professional training. The level of expertise of a primary school teacher is determined by their ability to comprehend both the pedagogical message of a fairy tale and the "secrets" of its pedagogical influence. Namely, being aware of these "secrets" makes them feel control over the situation, determines the level of efficiency of the methodic means applied for the better understanding of a fairy tales by the students. Fairy tale composing by the children is an extremely powerful means of pedagogical influence. It is a creative activity carried out by children, which stimulates thinking processes with a child, penetrates into the child emotionally. The concepts by Ushynsky and Sukhomlynsky of the upbringing potential of a fairy tale depending on the thought embodied in its text, coincide.

The thought by Sukhomlynsky about the potential of a fairy tale with a deep message inside to benefit mental development of a child with retarded thinking processes, with poor memory has been specifically emphasized.

Key words: Kostyantyn Ushynsky, Vasyl Sukhomlynsky, pedagogical influence of a fairy tale, artistic pedagogics, primary school, teacher's expertise.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.1(09)(477.54)

О. І. Башкір

**СТАН НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ КАФЕДРИ
ПЕДАГОГІКИ ХНПУ імені Г.С. СКОВОРОДИ
В ПЕРЕДВОЄННІ РОКИ (1933-1941)**

Реформування вищої освіти України в напрямі інтеграції в Європейський освітній простір передбачає перетворення вищих педагогічних навчальних закладів на потужні осередки взаємоузгодженої роботи кафедр, які займаються перспективними науковими пошуками шляхів удосконалення підготовки майбутніх учителів. Збереження та примноження роботи кафедри як структурного підрозділу ВНЗ підтримують імідж України як держави з високим науковим потенціалом.

У сучасних умовах кафедри педагогічних вишів стають дослідницько-інноваційним середовищем, яке свідчить про спроможність педагогічних закладів здійснювати фундаментальні наукові дослідження, в яких концентрується величезна творча енергія професорсько-викладацького складу кафедр, координувати діяльність співробітників у

процесі наукового пошуку, розкривати креативні здібності молодих науковців, ініціювати нові напрями наукових розробок.

Очевидною є об'єктивна потреба вивчення генези науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки як провідної в педагогічному навчальному закладі. Результати наукових розробок в галузі педагогічних дисциплін С. Литвинова, А. Зільберштейна, М. Григор'єва, О. Дзевєріна, К. Кротової, П. Гладкова, С. Рехтер та інших співробітників кафедри педагогіки ХНПІ в довоєнний період лягли в основу традицій науково-дослідницької роботи педагогічного спрямування і стали підґрунтям для подальших наукових знахідок.

Ретроспективне вивчення організації та проведення науково-дослідницького напрямку роботи кафедри педагогіки педагогічного ВНЗ має особливе науково-практичне значення, виступає важливим чинником оптимізації науково-дослідної діяльності, поліпшення якісного складу науково-педагогічних кадрів як домінуючого фактора піднесення вищої освіти та педагогічної науки. *Метою* статті є характеристика науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного інституту в довоєнний період, а саме 1933-1941 років.

Відомо, постанова ЦВК від 19 вересня 1933 року висунула перед вищою школою одне з актуальних завдань: на основі досягнутих успіхів перебудови навчальних програм і планів організувати подальший їх перегляд і вдосконалення [1]. У другому розділі програми «Структура педагогічного інституту» зазначалося про можливість організації з дозволу НКО згідно існуючих законоположень при педагогічному інституті науково-дослідницьких установ, наукових секції та товариств. Особливе місце в організації науково-дослідницької роботи вишу займала кафедра. Права, обов'язки кафедр та порядок їх роботи передбачалися спеціальною інструкцією, що затверджувалася НКО.

Укріпленню педагогічних засад в 30-х роках ХХ ст. сприяла також ліквідація з навчальних планів науки педології. З 1936 р. ЦК ВКП(б) постановило: 1) відновити повністю в правах педагогіку і педагогів; 2) ліквідувати ланку педологів у школах і вилучити педологічні підручники; 3) переглянути школи для важковиховуючих дітей, перевівши основну масу дітей в нормальні школи; 4) відмінити викладання педології як особливої науки в педагогічних інститутах і технікумах; 5) розкритикувати в періодичних виданнях всі до цих пір видані теоретичні книги сучасних педологів; 6) бажаючих педологів-практиків перевести в педагоги [2].

У цитованому вище джерелі зазначено, що «педагогіка є однією з найсерйозніших і найважливіших наук для держави» [2, с. 9]. Не дивлячись на те, що в Україні було створено ряд педагогічних та учительських інститутів, відновили свою роботу педагогічні технікуми. Це свідчить лише про значну потребу суспільства в освічених учительських кадрах і, відповідно, нових відповідних діючим нормам того часу науково-педагогічних розробках з боку кафедри педагогіки.

Згідно постанов ЦК ВКП(б) «Про роботу вищих навчальних закладів і про керівництво вищою школою», «Про педологічні викривлення в системі Наркомосів» у школах почали проводити педагогічні атестації. Було виявлено вчителів, які зовсім не мали відповідної освіти, деяких звільнено, а деяких залишили, зобов'язавши закінчити відповідний навчальний заклад. Громізка робота була проведена стосовно заочного навчання і курсової перепідготовки вчителів, у тому числі вчителів «старої гвардії». Мережа педагогічних вишів не могла стовідсотково цьому завадити. Було заплановано до початку 1938-1939н.р. надати всім вчителям відповідну освіту.

До 1936 року науково-дослідницькі роботи з педагогіки були відірвані від школи. Це можна пояснити тим, що й середня школа була чітко не визначеною. Досвід роботи окремих шкіл і окремих учителів також не вивчався і не описувався в науковій літературі. Спостерігалось значне випередження практики від теорії.

У той час дитина як об'єкт наукового пізнання була фактично поза полем зору теоретиків із педагогіки. Педагогіка – наука суспільна, вона не може бути відірваною від психології, фізіології, анатомії. Саме відрив педагогіки від наукових досягнень споріднених наук штовхав її на шлях схоластики і псевдонауковості. Крім того, педагогіка була тісно пов'язана з політикою, що абсолютно виключало «лівацьких» її захоплень. Перед педагогами постало завдання ретельно дослідити історію педагогіки, цінні педагогічні надбання, які могли стати реакційними в оновленій освіті.

Теоретична педагогіка, в силу обставин, слабо допомагала школі й учителю, а без наукових розробок теоретичних педагогічних питань не можливо було підняти загальноосвітню школу на той рівень педагогічної майстерності, на який потрібно було рівнятися.

Дуже неякісно стояло питання стосовно підготовки молодих наукових кадрів. У зв'язку з критикою педології, перед кафедрою педагогіки постало нагальне завдання – «надати школі і вчителю справжню, доброякісну наукову продукцію» [2, с. 35].

Ряд директив Центрального комітету постановили перед педагогічними інститутами і кафедрами педагогіки ретельно розробити практичну програму роботи в напрямку розвитку педагогічної науки. Серед завдань програми були: негайно приступити до ретельної організації всієї науково-дослідницької роботи в педагогічній сфері (план цієї роботи охоплював науково-дослідницькі педагогічні інститути, педагогічні заклади, педагогічні кафедри, лабораторії, а також дослідницькі й зразкові школи); розробити і провести цілу програму підготовки наукових педагогічних кадрів. Усе це мало сприяти розвиткові загальноосвітньої школи.

Після прийняття постанови ЦК ВКП(б) «Про педологічні викривлення в системі наркомосів» (від 4 липня 1936 р.) серйозних організаційних змін зазнала структура Харківського інституту педагогіки

(колишнього УНДПУ) у складі таких відділів: педагогіки, історії педагогіки, дошкільної педагогіки, дитячого комуністичного руху та ін. Разом зі зміною керівництва змінився і кадровий склад науковців, які поступово перейшли до педагогічного інституту, університету та інших закладів Харкова [3]. Це, в свою чергу, також посприяло розвиткові науково-дослідницької роботи ХДПІ в означуваний період.

Згідно наказу всесоюзного комітету у справах вищої школи від 9 серпня 1939 р. «Про підсумки 1938-1939 н.р. і завдання на 1939-1940 н.р.» [4] з метою підвищення рівня науково-дослідницької роботи вишів директорам необхідно було до 1 жовтня 1939 року надати до Наркомосу на затвердження тематичні плани науково-дослідницької роботи ВНЗ згідно постанови XVIII з'їзду ВКП(б).

У 1938-1939 н.р. у ХДПІ, як і в багатьох провідних вишах союзу (Ленінградський індустріальний інститут, Московський державний університет, Ленінградський інститут залізничного транспорту та ін.), було проведено велику роботу щодо ліквідації заборгованості за минулий навчальний рік. Студенти і викладацький склад педагогічного інституту Харкова строго дотримувалися трудового режиму. Збільшилася кількість студентів, які повністю ліквідували заборгованість. Частина студентів-відмінників брала активну участь у роботі наукових гуртків інституту.

Станом на 1938-1939 н.р. в ХДПІ налічувалося 11 наукових студентських гуртків, які займалися розробкою наукових тем. Теми були простими, щоб студент міг слідувати від простого до складного шляхом свого наукового пошуку. Наприклад, на гуртку з древньої історії студентам було запропоновано 36 тем (взято 8), економгеографії – 43 теми. Тему студент міг розробити власну, якщо вона була обґрунтована і мала цікавий зміст. Були і труднощі, що гальмували роботу гуртків: відсутність кабінетів, необхідної літератури. Деякі теми були простими, а деякі відповідали розмахам курсової, а інколи дисертаційної роботи, що було складно, але з іншої сторони, давало студентам можливість працювати з ними в подальшому [6].

Згідно стенограми засідання ради інституту від 25 грудня 1938 р. [6] здійснено розподіл навчально-наукової роботи на дві частини, тобто директор мав двох помічників: з навчальної і наукової роботи. Станом на 1939 рік на кафедрі педагогіки було затверджено 6 наукових тем (3 теми з педагогіки і 3 – з історії педагогіки), над якими працювали Литвинов, Гладков, Манзенко, Кротов, Юхимець, Черних. У цілому в інституті розробляли в цьому році 62 теми, порівняно з 34 темами минулого 1938 року. За станом і темпом роботи над науково-дослідницькими темами зобов'язані були слідкувати завідувачі кафедр, крім того консультувати розробників цих тем, регулярно з ними зустрічаючись. Теми повинні бути враховані при написання підручників. Деяким викладачам за рішення дирекції, які активно працювали над темами, давали творчу відпустку на 6 місяців.

Про значну активізацію наукової роботи кафедр педагогічного інституту (основ марксизму-ленінізму, політекономії, педагогіки, психології, іноземних мов, історії ССРСР, нової історії, історії середніх віків, історії стародавнього світу, російської мови, української мови, російської літератури, української літератури, всесвітньої літератури, фізичної географії, економічної географії, астрономії, геології, біології, дошкільної педагогіки, військових дисциплін і фізкультури) свідчить випуск «Наукових записок». Протягом 1938-1939 н.р. було проведено чотири наукові сесії, в яких брали участь викладачі, аспіранти, кращі студенти.

Під час підготовки до наукової сесії директор інституту Шачнева Є.В. наголосила, що наукових сесій, які б організовувалися педагогічними інститутами, в Україні до нині ще не було. І інститут в цілому, і кожна кафедра зокрема повинні тримати іспит перед суспільством у своїй роботі. Кожна кафедра на цій науковій сесії отримала можливість завоювати право як наукової ланки, наукової одиниці, частинки педагогічного інституту на визнання науковим загалом [6, арк. 12].

Провідне місце в підготовці та проведенні наукових сесій займала кафедра педагогіки на чолі з С. Литвиновим, котрий був керівником оргкомітету наукових сесій. Викладачі кафедри педагогіки (В. Василяк (керівник педпрактики), Г. Коваленко, М. Година (викладач заочного відділу), старші викладачі О. Дзевєрін, К. Кротова, П. Гладков, С. Рехтер, П. Швець, М. Богатов, Л. Юхимець) активно долучалися до роботи сесії в цілому, та секції педагогіки та психології зокрема. У рамках секції педагогіки й психології було представлено найбільшу кількість педагогічних робіт (10). «Така кількість робіт, – зазначав завідувач кафедри педагогіки С. Литвинов, – цілком правомірна, оскільки наш інститут є педагогічним» [5, арк. 2].

В обговоренні результатів сесії С. Литвинов наголосив, що «освіта набуває наукового, філософського світогляду. Дана сесія була одним із найефективніших способів підняти рівень та інтенсивність роботи кафедр інституту, які ще досить слабо працювали у сфері науково-дослідницької роботи. А відомо, що викладач ВНЗ стільки на своєму місці, скільки він займається науковою роботою. Це найефективніший метод, спосіб отримання кваліфікації, наукової кваліфікації професорсько-викладацького складу будь-якого педагогічного інституту» [7, арк. 5].

Отже, науково-дослідницький напрям роботи кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного інституту протягом 1933-1941 років перебував на стадії інтенсивного розвитку. Цьому сприяли суспільні потреби в освіченому вчителів середньої школи, випередження практики школи від наукових педагогічних розробок, ліквідація науки педології, а також організаційні зміни, в тому числі й кадрового характеру, на базі Харківського інституту педагогіки. Означені умови сприяли встановленню зв'язків педагогічного інституту зі

школою через кафедру педагогіки. На кафедрі починають ретельно досліджуватися педагогічні питання історичного характеру, на базах шкіл проводяться експериментальні дослідження, результати яких описувалися в «Наукових записках» інституту. Особливої уваги заслуговує наукова сесія педагогіки й психології, яка була найґрунтовнішою згідно поставлених завдань перед педагогічним вишем. Наукові знахідки співробітників кафедри педагогіки сприяли розвитку педагогічної науки і шкільництва.

Подальшого поглибленого вивчення потребують напрями діяльності кафедри педагогіки в структурі вищих педагогічних навчальних закладів України в різні історичні періоди.

Список використаної літератури

1. Павловський В. Основні лінії побудови програми з педагогіки для педінститутів / В. Павловський // Комуністична освіта. – 1933. – №4. – С. 137–140. **2. Разоблачение** педологической лженауки. – Азов-Черноморское краевое книгоиздательство, 1936. – 36 с. **3. Ярмаченко М. Д.** Становлення Українського науково-дослідного інституту педагогіки / М. Д. Ярмаченко // Інститут педагогіки: погляд через роки (До 75-річчя від дня заснування Українського науково-дослідного Інституту педагогіки) / Ред колегія Н. М. Бібік, О. І. Бугайов, М. І. Бурда та ін. – К. : Педагогічна думка, 2002. – 216 с. **4. Архів** ХДПУ імені Г.С.Сковороди, Ф. Р-4293, Оп.1., Спр. 121 (1939 р.), Арк. 76. **5. ДАХО**, Ф. Р-4293, оп.1, Спр.45 «Стенограма засідання ради інституту», Арк. 43. **6. ДАХО**, Ф. Р-4293, оп.1., спр.35 «Стенограммы заседания ученого совета педагогического института», Арк.102. **7. ДАХО**, Ф. Р-4293, оп.1, спр.36 «Стенограмма пленарного заседания научной сессии», Арк.5.

Башкір О. І. Стан науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки ХДП імені Г. С. Сковороди в передвоєнні роки (1933-1941)

У статті на основі аналізу педагогічної літератури й архівних матеріалів охарактеризовано науково-дослідницький напрям роботи кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного інституту протягом 1933-1941 років.

Суспільні потреби в освіченому вчителів середньої школи, випередження практики від наукових педагогічних розробок, ліквідація науки педології, а також організаційні зміни на базі Харківського інституту педагогіки сприяли встановленню зв'язків педагогічного інституту зі школою; дослідженню педагогічних питань історичного характеру; проведенню на базах шкіл експериментальних досліджень; розробці наукових тем співробітниками кафедри і студентами інституту; організації наукових сесій, наукових гуртків, збірки «Наукових записок»

інституту. Наукові знахідки співробітників кафедри педагогіки сприяли подальшому розвитку педагогічної науки і шкільництва.

Ключові слова: кафедра, вищий педагогічний навчальний заклад, педагогіка.

Башкир О. И. Состояние научно-исследовательской работы кафедры педагогики ХГПИ имени Г.С. Сковороды (1933-1941)

В статье на основании анализа педагогической литературы и архивных материалов характеризовано научно-опытное направление работы кафедры педагогики Харьковского государственного педагогического института на протяжении 1933-1941 годов.

Общественные потребности в образованном учителе средней школы, опережение практики от научных педагогических разработок, ликвидация науки педологии, а также организационные изменения на базе Харьковского института педагогики способствовали восстановлению связей педагогического института со школой; исследованию педагогических вопросов исторического характера; проведению на базах школ экспериментальных исследований; разработке научных тем сотрудниками кафедры педагогики и студентами института; организации научных сессий, научных кружков, сборника «Научных записок» института. Научные открытия сотрудников кафедры педагогики способствовали дальнейшему развитию педагогической науки и отечественной школы.

Ключевые слова: кафедра, высшее педагогическое учебное заведение, педагогіка.

Bashkir O. State of Research-department Functioning of Kharkiv State Pedagogic Institute Named after G. S. Skovoroda Pedagogy Department in the Pre-war Years (1933-1941)

In modern conditions, the departments of pedagogical universities become research and innovation environment. These departments demonstrate the ability of educational institutions to carry out basic research, coordinate the activities of employees in the process of scientific inquiry, disclose the creative abilities of young scientists and initiate new areas of research.

The research of different aspects of scientific work of the Department of Pedagogy of Kharkiv State Pedagogical Institute during 1933-1941 years has been described in the paper on the basis of analysis of pedagogical literature and archival materials.

The society had a need for educated secondary school teachers, teaching practice advanced the results of scientific findings, pedology as a science did not longer exist and organizational changes at Kharkiv Institute of Pedagogy contributed to strengthening links between the Pedagogy Institute and secondary educational institution. Besides these factors allowed to conduct the research on the history of Pedagogy; to carry out experimental studies at secondary educational institutions; to conduct different scientific

investigations by the department staff and the students of the Institute; to organize scientific sessions, scientific clubs and to publish the work "Scientific notes" of the Institute. These scientific findings of the pedagogy department staff contributed to the further development of science teaching and education.

Key words: department, higher educational institution pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378.1(477)"20-21"

Н. С. Васиньова

**ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ
НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УКРАЇНІ
(ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

Створення цілісної системи уявлень про науку управління кризь епохи впливає на досягнення здобутків у освіті, формування нових парадигм і бачень щодо розвитку теорії управління. Ця проблема постає особливо актуальною в умовах змін, що відбуваються у сфері освіти, оскільки дозволяє прослідкувати важливі тенденції й особливості розвитку теорії управління освітніми системами, визначити ступінь вивченості цих питань та спрогнозувати тенденції подальшого розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні.

Дослідження історії розвитку педагогічної науки й системи освіти, періодизацію педагогічної думки в Україні розглянуто в роботах О. Адаменко, А. Димитрієва, С. Гончаренка, В. Курила, О. Сухомлинської, Г. Єльнікової, Є. Хрикова та О. Шевченко. До праць, що ґрунтовно розглядають історію педагогіки в Україні, становлення теорії управління в освітніх системах можна віднести роботи В. Мосіяшенко, І. Камневої.

Метою статті є визначення передумов становлення теорії управління в освітніх системах. З метою теоретичного обґрунтування концепції дослідження нами було здійснено аналіз науково-педагогічної літератури за цією проблемою, у результаті якого узагальнено кілька передумов розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття).

Історію становлення управління як науки, що налічує близько семи тисячоліть, ґрунтовно відображено в сучасній науковій літературі, зокрема й у вигляді континіуму від виникнення писемності до сучасних концепцій менеджменту [8]. В Україні управлінська наука розвивалася в межах підходів, які панували в СРСР. Генезис розвитку теорії управління